

УДК 94(477)(092)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-1-3>**Володимир МИРОШ,***orcid.org/0000-0002-8835-7607**аспірант кафедри історії імені професора М.П. Ковальського
Національного університету «Острозька Академія»
(Острог, Рівненська область, Україна) volodymyr.myrosh@oa.edu.ua*

МАЗЕПАНА БОГДАНА БАРВІНСЬКОГО: ПРОБЛЕМАТИКА ТА РЕЦЕПЦІЯ

Мета дослідження полягає у відтворенні внеску Б. Барвінського у дослідження та популяризацію постаті Івана Мазепи. **Методологія** дослідження спирається на застосування принципів (об'єктивності, історизму, холізму) та методів (узагальнення, аналіз і синтез, порівняння, генетичний, психологічний та типологічний) історіографічного дослідження. **Наукова новизна** статті полягає у дослідженні малознаної проблеми мазепознавчих студій Б. Барвінського. **Висновки.** Підсумовуючи мазепіану Б. Барвінського, насамперед відзначимо його поставу справжнього українського інтелегента. Адже в складні для свого народу часи вчений віддав улюблені студії над українським середньовіччям та занурився у суспільно-важливу проблематику. Так було у випадку з вшануванням пам'яті І. Мазепи в контексті відзначення двохсотліття битви під Полтавою. Разом із іншими українськими інтелектуалами, Б. Барвінський прийнявся за національно-культурне освідчення широких кіл української громадськості, утверджуючи в її свідомості величний образ гетьмана як визначного державного діяча та борця за незалежність свого народу. При цьому вчений популяризував не стільки здобутки колег, скільки результати власних історіографічних пошуків. Так, його новаторські студії над іконографією видатного політика, його генеалогією та проблемою рецесії постаті гетьмана в світовій літературі й мистецтві стали поважними здобутками академічної мазепіани ХХ ст. Також слід відзначити дискурсивні практики Барвінського-популяризатора: незважаючи на адресовані широким колам історико-публіцистичні тексти, він ніколи не поступався в них науковій коректності задля отримання виховного ефекту. Це було свідченням поваги галицького публічного інтелектуала до свого нерідко малограмотного, але мудрого читача. Завдяки цій дослідницькій ретельності, студії Б. Барвінського і по сьогодні становлять вагомий частину української історіографічної класики.

Ключові слова: Б. Барвінський, Іван Мазепа, наукова популяризація, іконографія, рецесія.

Volodymyr MYROSH,*orcid.org/0000-0002-8835-7607**Postgraduate Student at the Department named after Professor M.P. Kovalskyi
National University «Ostroh Academy»
(Ostroh, Rivne region, Ukraine) volodymyr.myrosh@oa.edu.ua*

MAZEPA STUDIES OF BOHDAN BARVINSKYI: SCOPE OF PROBLEM AND RECEPTION

The aim of the research is to reconstruct the contribution of B. Barvynskyi into the research and popularization of Ivan Mazepa. The research methodology is based on the complex use of the principles of historicism, objectivity and systematicity, as well as general scientific (generalization, comparison, analysis and synthesis) and special-historical (historical-comparative, historical-genetic, historical-psychological and historical-typological) methods of historiographical research. The scientific novelty is in the research of little-known aspect of Mazepa Studies of B. Barvinskyi. Conclusions. Summing up the Mazepa Studies of B. Barvinskyi, we would like to underscore the commitment of Ukrainian intellectual. In the difficult times for Ukraine, the scholar put his preferred research of Ukrainian medieval times on hold and fully dedicated himself to this important topic. This was the case with the commemoration of I. Mazepa during the bicentenary of the Battle of Poltava. Together with other Ukrainian intellectuals, B. Barvinskyi worked on spreading the national and cultural awareness of the broad circles of the Ukrainian public, establishing in their minds the majestic image of the hetman as a prominent statesman and a fighter for the independence of his people. At the same time, the scientist popularized not so much the achievements of his colleagues as the results of his own historiographical research. Thus, his innovative studies on the iconography of a prominent politician, his genealogy and the problem of the reception of the figure of the hetman in world literature and art became respectable achievements of the academic Mazepa Studies of the 20th century. It is also worth noting the discursive practices of Barvinskyi, the popularizer: despite the historical and journalistic texts addressed to wide circles, he never compromised scientific correctness in them in order to obtain an educational effect. This was evidence of the Galician public intellectual's respect for his often illiterate but wise reader. Thanks to this research thoroughness, B. Barvinskyi's studies are still an important part of Ukrainian historiographical classics to this day.

Key words: B. Barvinskyi, Ivan Mazepa, scientific popularization, iconography, reception.

Постановка проблеми. В інтелектуальній біографії Богдана Барвінського сучасних дослідників дедалі більше приваблюють сюжети його громадського служіння. Мовиться про те, що науково-популярні праці вихованця львівської школи українознавців мали значно триваліший національно-освідомлюючий ефект у широких читацьких колах, аніж адресовані фаховій аудиторії суто наукові тексти. При цьому найчастіше у присвячених історичних розвідках актуалізується його популяризаторська робота в лише роки Першої світової війни та міжвоєнний час, коли особливо загроженою була екзистенція українства з боку російського імперського (царського, а відтак і більшовицького) та польського санаційного режимів. Погоджуючись із баченням чималої значущості тогочасних науково-популярних виступів Б. Барвінського, разом із тим відзначимо, що витоки його громадського активізму слід шукати у періоді першого десятиліття ХХ ст. Тоді недавній випускник Львівського університету щойно захистив свій докторат і подібно до більшості вихованців школи М. Грушевського (Telvak, Redych, Telvak, 2021) прийнявся за культурно-просвітницьку працю у середовищі своїх земляків. Її тематику визначили голосні тогочасні події – широке відзначення в Галичині двохсотліття Полтавської катастрофи, яке національна інтелігенція протиставила російському імперському святкуванню на Наддніпрянщині загарбання українських земель. З огляду на сказане, нижче реконструюємо внесок Б. Барвінського у цю важливу громадську акцію галицьких українців крізь призму його мазепознавчих публікацій.

Мета статті – відтворити внесок Б. Барвінського у дослідження та популяризацію постаті Івана Мазепи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на чималу плідність і насиченість творчої біографії Б. Барвінського, на сьогодні йому присвячено скромне коло публікацій здебільшого оглядового біографічного змісту. Серед них слід згадати підготовлене А. Фелонюком до «Енциклопедії НТШ» змістовне гасло (Фелонюк, 2012) та біоісторіографічну статтю авторства І. Чорновола (Чорновол, 2006). Найбільш ретельно на сьогодні реконструйовано бібліотечні та бібліографічні зацікавлення талановитого вихованця львівської українознавчої школи. Цьому сюжету присвячено низку змістовних розвідок О. Колосовської (Колосовська, 2008). Проблеми ж формування Б. Барвінського як наукового популяризатора в розрізі осмислення феномену створеного М. Грушевським галицького історіо-

графічного осередку в кількох статтях (Тельвак, 2013; Тельвак, 2014; Тельвак, Педич, 2015; Тельвак, Педич, 2015a; Тельвак, Педич, 2015b) та монографії дещо торкалися В. Тельвак і В. Педич. В останні роки з'явилася низка опрацювань раннього періоду інтелектуальної біографії Б. Барвінського, де серед іншого з'ясовано внесок історика у справу популяризації наукових знань (Мирош, 2023). Втім, до важливої для нас проблеми реконструкції мазепіани вченого ці та інші дослідники зверталися лише принагідно. Цим і зумовлено актуальність теми нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Спочатку звернемося до історіографічного контексту появи мазепіани Б. Барвінського. Як ми уже згадували, вона була викликана широким відзначенням двохсотліття Полтавської битви, яка водночас стала і особистою катастрофою для гетьмана Івана Мазепи. Мовиться про те, що російські імперські ідеологи вирішили максимально бучно відзначити перемогу Петра I під Полтавою, що мало стати черговим нагадуванням наддніпрянцям про безвиглядність їхнього опору російській домінації в краю. Цим намірам українські інтелектуали у Галичині вирішили протиставити власні культурно-пропагандистські акції, на яких у контексті «сумних роковин» медійно «підсвітити» проблему розділеності та культурної і політичної безправності на підросійських теренах українського народу (Панькова, 2009).

Ще на початку 1909 р. уперше про потребу адекватної відповіді на заміри російських великодержавників вказав письменник і громадський діяч, активний член «Просвіти» Василь Пачовський. На шпальтах авторитетних галицьких часописів «Будучність», «Громадський голос» і «Руслан» він опублікував заклик до української громадськості під промовистою назвою «Сумні роковини». У ньому автор надзвичайно емоційно закликав українських лідерів думок з обох боків Збруча вжити рішучих заходів проти російського святкування трагедії нашого народу. В. Пачовський енергійними словами переконував: «О сонні діти України, невже пропала наша честь і слава, щоби ви мовчали в провалах руїни, як вкритесь стидом Полтава!? Полтава, серце України – має обходити сего року тріумф петербурзького ката, а Ви, Батьки Народу, що? Не скажете ні слова? Чи вже нема кому обіратись, за волю достойно стати і хоч піднести гідно батьківське горде знамено? [...] Але Вам, мужі громадські і Батьки, не вільно мовчати при великій годині, коли не хочете бути тими полковниками, що перейшли перед Полтавою до царя і за поклик свій – на Сибірі опинились.

Ваша мовчанка під час святкування полтавського погрому на українській землі – була б ще гіршим погромом, як Полтава [...]. Най собі москалі обходять своє свята там, де їх гніздо – під Москвою, а не на українській землі! Але Ви, Батьки Народу і мужі громадські – становіться на собі і не оглядайтеся на ласку. Тому мусите кріпити наші несвідомі сили-силенні розбудженням народної свідомості при кожній нагоді! Приходить велика історична хвиля, а Ви?... невже не здобудетеся навіть на словний протест іменем закованої України?!... [...] Не вільно нам дозволити росіянам без ніякого протеста з нашої сторони святкувати погрому нашого народу на нашій землі. Най наш голос буде слабкий як шелест спадаючої сльозавої роси, коли не можемо поперти свого слова громом чину, то тямте, що з тої роси повстане буря в слухний час» (Пачовський, 1909: 2–3).

Поряд із таким емоційним закликком, В. Пачовський також запропонував власну програму розгортання громадських акцій. Першочергово, на його переконання, необхідно було вибрати комісію з найбільш авторитетних українських діячів, які б уклали колективний протест проти дій полтавського імперського комітету. Далі він пропонував в річницю Полтавської битви 10 липня 1909 р. влаштувати жалобну академію з відповідною церковною відправою. Зрештою, галицький діяч вказав на потребу меморіалізації постаті Івана Мазепи шляхом присвоєння його імені низці культурних наддністрянських установ та проведення наукових і загальнонародних форумів. Його заклик був почутий провідниками галицького українства, які в межах очолюваних ними інституцій розгорнули відповідні популяризаційні заходи.

Лева частка цих заходів припала на очолюване М. Грушевським Наукове товариство імені Шевченка (Telvak, Telvak, 2022). Серед іншого, з ініціативи голови Товариство видало окремий тематичний том «Записок НТШ», автори якого фактично розпочали осмислення феномену державотворчої діяльності І. Мазепи з погляду українського історичного інтересу. Також львівський професор розгорнув широку освідомлюючу працю на шпальтах галицької і наддніпрянської преси, виопуклюючи національне значення двохсотліття Полтавської трагедії як мужньої спроби розриву з Московією. У цій справі йому посильно допомагали вихованці львівської історичної школи. В руслі історичної ідеології вчителя вони популяризували державний чин І. Мазепи та його визвольної боротьби з царатом. Свій внесок у цю важливу справу освідомлення широких кіл українства зробив і Б. Барвінський.

Майданчиком для популяризації постаті і державницької справи І. Мазепи галицький історик обрав авторитетний у краї часопис «Руслан». Видання було створене в 1897 р. як медійна трибуна посталою роком раніше Католицького Русько-Народного Союзу, який в 1911 р. був перейменований на Християнсько-суспільну партію. Як відомо, власником видання, що визначав і його редакційну політику, був лідер партії, батько вченого – визначний галицький політик-консерватор Олександр Барвінський. Таким чином, вибір молодого вченого був не випадковим, адже він міг доволі оперативно презентувати громаді свої наукові здобутки. Тож фактично Б. Барвінський став для «Руслана» тим публічним інтелектуалом, який популяризував постать І. Мазепи та його політичний чин крізь призму консервативного світогляду. Актуалізуючи цю проблему, історик пояснював читачам пресодруку, що «200-літні роковини Полтавського бою мають бути грімким протестом всеї України-Руси проти поневолення її Московською державою» (Барвінський, 1909а: 1).

Доводячи наддністрянським українцям національну значущість подій початку XVIII ст., Б. Барвінський протягом кількох років опублікував на сторінках «Руслана» більше десятка мазепознавчих розвідок, що стали поважним внеском у пересмислення політичної справи гетьмана, затаврованого імперською пропагандою «зрадником». Сам дослідник доволі високо оцінював І. Мазепу, наголошуючи, що це був «безперечно найбільш освічений, найбільш талановитий й найбільш свідомий своєї цілі український гетьман» (Барвінський, 1906: 2). Більша частка згаданих дописів була присвячена малознаному й по сьогоднішній день питанню Мазепиної іконографії. Пояснюючи його важливість читачеві «Руслана», Б. Барвінський підкреслив: «Справа автентичности портретів Мазепи є до сеї пори отвертим питанням, тим більше, що материял до него ще не зовсім використаний. Крім знаних портретів є досить звісток про різні портрети Мазепи, але ті портрети не лише не видані, ба що більше ті, котрі подавали про них звістки, не все старалися бодай згадати, до якого зі знаних типів підходить сей або той портрет» (Барвінський 1909b: 3).

Занурюючи свого читача у таємниці іконографії «найлучшого Сина України Руси», Б. Барвінський познайомив громаду з найбільш поширеними у той час його зображеннями. У першу чергу він звернувся до особливостей так званого «Бекетівського» портрету, що отримав свою назву завдяки тому, що вийшов у виданому після смерті П. П. Бекетова альбомі, який містив опис

його колекції (Барвінський 1909b: 3). І хоча, вказує галицький дослідник, вже в середині XIX ст. почали з'являтися аргументовані заперечення щодо історичної вірогідності приналежності цього портрету І. Мазепі внаслідок специфіки зображеної на ньому людини, в очах якої простежувався душевний неспокій, приписуваний московитами гетьману після його нібито «зради», він став доволі поширеним серед східноєвропейських малярів-копіїстів. Саме вони, нерідко змінюючи певні другорядні деталі, поширили «Бекетівський» портрет серед громадськості. Б. Барвінський переконливо показав цілковиту невідповідність цього портрету словесним описам гетьмана, які залишили його сучасники, і закликав українських авторів історико-популярних праць відмовитися від популяризації цієї історичної фальшивки, що є радше карикатурою на українського діяча.

Іншим поширеним зображенням І. Мазепи, вказує Б. Барвінський, є його портрет, що тривалий час експонується у Підгорецькому замку (Барвінський, 1906). Досліджуючи його, історик інформує, що картина є копією з кінця XVIII або з початку XIX ст. Ім'я копіїста невідоме, також невідомим є й те, з якого оригіналу ця копія зроблена. Таємницю складають обставини потрапляння цього портрета до Підгорецького замку: вчений припускає, що котрийсь з його власників набув цю копію чи замовив її для себе. Далі Б. Барвінський ретельно описує зображеного на портреті чоловіка, вказуючи на відмінності власного сприйняття з іншими поширеними описами цієї картини – така нарративна стратегія дозволяє читачеві ніби подивитися на зображення з різних оціночних перспектив. Загалом, історик зізнається, що портретований чоловік йому надзвичайно імponує, оскільки «на нім відбита вся його інтелігенція», що її сучасники приписували І. Мазепі. Втім, ця симпатія не заважає досліднику висловити всі аргументи pro і contra історичної відповідності зображеної особи реаліям гетьманського двору кінця XVII ст. З огляду на чималу кількість невідомих моментів щодо походження Підгорецького портрету, вчений надалі залишив відкритим питання про його автентичність. «[...] По нинішній день не знаємо автентичного портрету Мазепи і не можемо твердити певно, що той або сей із знаних нам історичних портретів Мазепи зображає сего гетьмана таким, яким він в дійсності був», – підсумував Б. Барвінський (Барвінський, 1909a: 1). Вирішення цієї проблеми, слушно зауважив учений, можливе за умови тісної співпраці художників, істориків і

мистецтвознавців, що уможливить комплексний міждисциплінарний підхід до переосмислення явища Мазепиної іконографії.

Широке вшанування особи І. Мазепи в контексті відзначення двохсотліття Полтавської катастрофи, як і відсутність консенсусу стосовно вигляду самого гетьмана, покликали до життя спроби його портретування багатьма українськими художниками початку XX ст. Джерелами їхнього натхнення були як відомі приписувані І. Мазепі зображення, так і художня традиція, що відверто ідеалізувала цього борця за українську незалежність. У підсумку поставали нерідко далекі від реалій другої половини XVII – початку XVIII ст. зображення. На прикладі одного з них – пензля знаного маляра-живописця Осипа Куриласа – Б. Барвінський продемонстрував необхідність підпорядковувати художню фантазію реаліям історичної епохи, яку намагається відтворити митець крізь призму образу одного з помітних її представників. З огляду на це, львівський історик підсумував: «Кінчаючи мої уваги про малюнок д. Куриласа, мушу зазначити ще раз, що під зглядом артистичним він має велику вартість, однак годі вважати його вірним під історичним зглядом» (Барвінський, 1909a: 1).

Поряд із ретельною характеристикою відомих зображень українського гетьмана, Б. Барвінський, як і належить досліднику, окреслив також перспективи пошуку Мазепиної іконографії. У статті «Уваги до інших портретів Мазепи» він зібрав всі відомі свідчення про існування приписуваних українському гетьманові зображень. Актуалізуючи перед читачем «Руслана» цю проблему, історик відзначив: «Крім знаних портретів є досить звісток про різні портрети Мазепи, але ті портрети не лише не видані, ба що більше ті, котрі подавали про них звістки, не все старалися бодай згадати, до якого зі знаних типів підходить сей або той портрет» (Барвінський, 1909e: 85). Далі Б. Барвінський інформує, що існують свідчення про невідомі академічній науці зображення гетьмана в одному з монастирів на Афоні, в запасниках одеського музею «Товариства історії та старожитностей», в колекціях Румянцевського музею в Москві та варшавської Бібліотеки графів Красінських та ін. Їхнє віднаходження, художній опис й історична верифікація, слушно підсумовує дослідник, є важливою перспективою іконографічної мазепіани.

Поряд із проблематикою Мазепиної іконографії, Б. Барвінський зосередився на поясненні читачеві «Руслана» малознаних сюжетів біографії І. Мазепи. Серед іншого, він висвітлив питання

із наданням гетьманові гідності князя Священної Римської імперії. Історик відзначив ту промовисту обставину, що його попередники XVIII–XIX ст. згадували про князівський статус гетьмана бездоказово – лише спираючись на літературну традицію. Така ситуація з апокрифічністю князівського статусу І. Мазепи, вказав дослідник, тривала аж до початку XX ст., коли німецькі генеалогі та геральдисти віднайшли номінаційний акт Йосифа I й опублікували його в німецькому підручнику зі спеціальних історичних дисциплін. В ньому німецький імператор на прохання Петра I надав князівську гідність І. Мазепі в середині 1707 р. і надіслав йому номінаційну грамоту (Барвінський, 1909с: 4). Таким чином, підсумував Б. Барвінський, справа князівського титулу українського гетьмана нарешті вийшла зі сфери літературної традиції, набувши історичної конкретики.

Зрештою, на шпальтах «Руслана» вихованець львівської школи актуалізував новаторську історіографічну проблему рецепції особи гетьмана в світовому мистецтві й літературі (Барвінський, 1909d: 2–3). Дослідник вказав своєму читачеві, що з Пантеону українських історичних діячів власне до постаті І. Мазепи була прикута найбільш прискіплива увага. Небуденність такої популярності, на його слушне спостереження, зумовив драматизм долі особистого ворога Петра I, адже гетьман втратив все, що мав через бажання звільнити з-під московської кормиги український народ. Вчений наголосив: «На жаль, ніхто не постарався доси, щоби зіставити бібліографію тих творів європейської літератури та зайнятися їх оцінкою» (Барвінський, 1909d: 2). Реалізуючи це актуальне історіографічне завдання, Б. Барвінський уперше в українській соціогуманітаристиці окреслив дослідне поле рецептивної мазепіани. Ретельно узагальнивши присвячені І. Мазепі найбільш визначні твори світової літератури і мистецтва, історіограф аргументовано ствердив, що під впливом просвітницької, а відтак і романтичної традицій, які ідеалізували визначних діячів минулого, образ українського гетьмана здобув чималу популярність серед письменників і митців. Крім суто художніх творів, така увага мала важливий вплив на популяризацію українського питання в Західній Європі в умовах різкого згортання окупантами наших земель національних прав одного з найбільших слов'янських народів. Поряд із цими слушними спостереженнями, Б. Барвінський також вказав на перспективи рецептивної мазепіани, що першочергово полягали у потребі збалансувати український і захід-

ний досвід історіографічного осмислення феномену національного служіння визначного діяча.

Насамкінець дещо скажемо про рецепцію присвячених І. Мазепі публікацій Б. Барвінського. Преса національно-демократичного табору («Літературно-науковий вістник», «Діло», «Гайдамаки», «Громадська думка» та ін.) одностайно схвально поставилася до мазепіани вихованця львівської історіографічної школи. Критики вказували на наукову відважність молодого вченого, який актуалізував невідомі раніше сюжети життя та діяльності визначного українського державного діяча. Для прикладу згадаємо піднесені оцінки, які прозвучали на сторінках «Записок НТШ», де проблематиці двохсотліття Полтавської катастрофи було відведено чимало уваги (Бібліографія, 1910).

Зовсім іншою була ситуація у випадку опонентів галицьких народовців. Оскільки Б. Барвінський інтерпретував політичний чин гетьмана з урахуванням українського історичного інтересу, його праці були доволі гостро сприйняті ідеологами галицького москвофільства. Доказом цього є низка критичних публікацій на сторінках медійної трибуни русофілів – часопису «Галичанин». Редакція пресодруку відреагувала на публікації Б. Барвінського заміткою під промовистим заголовком «Мазепинский номер «Руслана»», в якій з відвертим обуренням накинулася на молодого вченого: «Рептильний орган [...] прославляє Мазепу за те, що він мав намір створити самостійне українське царство і доходить висновку, що надія на постання такого царства ще не пропала, оскільки українофіли будуть докладати всіх сил, щоби звільнити «український» народ з-під влади Росії» (Мазепинский номер «Руслана», 1909: 2). Такий негативізм до пам'яті визначного українського діяча викликав полемічну реакцію «Руслана», що виступив з відповіддю під заголовком ««Галичанин» в ролі доносчика і фальшивника історії». Втім, це не остудило злослівність москвофільського пресодруку, який в наступному числі додав: «[...] Хіба що в тому сенсі слід поминати Мазепу, що він своєю зрадою доклався до поразки Карла XII» (В 200-летіє полтавської перемоги, 1909). Принагідно відзначимо, що за іронією долі на початку Першої світової війни, коли Львів був захоплений росіянами, Б. Барвінського заарештували жандарми саме за підозрою у мазепінстві (Барвінський, 1916). При цьому свої дії вони узаasadнювали фактом схвалення галицьким ученим у його працях державотворчої діяльності гетьмана.

Висновки. Підсумовуючи мазепіану Б. Барвінського, насамперед відзначимо його поставу

справжнього українського інтелігента. Адже в складні для свого народу часи вчений відклав улюблені студії над українським середньовіччям та занурився у суспільно-важливу проблематику. Так було у випадку з вшануванням пам'яті І. Мазепи в контексті відзначення двохсотліття битви під Полтавою. Разом із іншими українськими інтелектуалами, Б. Барвінський прийнявся за національно-культурне освідомлення широких кіл української громадськості, утверджуючи в її свідомості величний образ гетьмана як визначного державного діяча та борця за незалежність свого народу. При цьому вчений популяризував не стільки здобутки колег, скільки результати власних історіографічних пошуків. Так, його новатор-

ські студії над іконографією видатного політика, його генеалогією та проблемою рецепції постаті гетьмана в світовій літературі й мистецтві стали поважними здобутками академічної мазепіани ХХ ст. Також слід відзначити дискурсивні практики Барвінського-популяризатора: незважаючи на адресовані широким колам історико-публіцистичні тексти, він ніколи не поступався в них науковій коректності задля отримання виховного ефекту. Це було свідченням поваги галицького публічного інтелектуала до свого нерідко малограмотного, але мудрого читача. Завдяки цій дослідницькій ретельності, студії Б. Барвінського і по сьогодні становлять вагому частину української історіографічної класики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барвінський Б. В московській тюрмі (у річницю масових ув'язнень українців в ніч з 17 на 18 лютого 1915 року). *Українське слово*. 1916. Ч. 45. С. 2; Ч. 46. С. 1; Ч. 47. С. 1–2; Ч. 48. С. 1.
2. Барвінський Б. Гетьман Іван Мазепа в всесвітній літературі і штуці. *Руслан*. 1909d. Ч. 140. С. 2–3.
3. Барвінський Б. Князь Мазепа і його шляхотський та князівський герб. *Руслан*. 1909 с. Ч. 140. С. 4.
4. Барвінський Б. Портрет гетьмана Мазепи в замку в Підгірцях (до ілюстрації). *Руслан*. 1906. Ч. 75. С. 2–3.
5. Барвінський Б. Портрет Мазепи кисти артиста-маляра Осипа Куриласа. *Руслан*. 1909а. Ч. 120. С. 1.
6. Барвінський Б. Причинок до питання про т. зв. «Бекетівський» портрет Мазепи. *Руслан*. 1909b. Ч. 140. С. 3.
7. Барвінський Б. *Історичні причинки : розвідки, замітки і матеріали до історії України-Руси*. Т. 2. Жовква, 1909е. 112 с.
8. Бібліографія. *Записки НТШ*. 1910. Т. XCIV. С. 209.
9. В 200-літєє полтавської перадеды. *Галичанин*. 1909. № 142. С. 1.
10. Колосовська О. «Нагорода за кривду» чи «сповнення обов'язку»: бібліотечна діяльність Богдана Барвінського (1908–1947). *Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології*. 2008. Вип. 3. С. 191–99.
11. Мазепинський номер «Руслана». *Галичанин*. 1909. № 141. С. 2.
12. Мирош В. Докторат Богдана Барвінського: генеза, реалізація, рецепція. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія : збірник наукових праць*. 2023. Вип. 45. С. 62–70.
13. Панькова С.М. 200-річчя Полтавського бою у висвітленні тогочасної української преси. *Полтавська битва 1709 року в історичній долі України, Росії, Швеції та інших держав: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції*. Полтава, 2009. С. 392–404.
14. Пачовський В. Сумні роковини. *Руслан*. 1909. Ч. 59. С. 2–3.
15. Тельвак В. «Історичні вправи» Михайла Грушевського у Львівському університеті: спроба реконструкції. *Український археографічний щорічник. Нова серія*. 2016. Випуск 19/20. С. 313–322.
16. Тельвак В. Львівський університет у становленні історичної школи Михайла Грушевського. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2014. Вип. 10. С. 46–52.
17. Тельвак В. Михайло Грушевський в оцінках своїх учнів (перша третина ХХ ст.). *Історіографічні дослідження в Україні*. 2013. Вип. 23. С. 160–197.
18. Тельвак В. Михайло Грушевський та Олександр Барвінський на тлі українського руху кінця ХІХ – першої третини ХХ століття. *Записки НТШ. Праці Історично-філософської секції*. Т. CCLXX. 2017. С. 82–102.
19. Тельвак В., Педич В. *Львівська історична школа Михайла Грушевського*. Львів, 2016. 440 с.
20. Тельвак В., Педич В. Львівська історична школа Михайла Грушевського: культура конфлікту. *Spheres of culture. Journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies*. 2015. Volume X. S. 234–241.
21. Тельвак В., Педич В. Львівська історична школа Михайла Грушевського: становлення, функціонування, структура. *Galicja. Studia i materiały*. 2015. № 1. S. 229–251.
22. Тельвак В., Педич В. Львівська історична школа Михайла Грушевського: комунікативна природа та психологічний клімат. *Історіографічні дослідження в Україні*. 2014. Вип. 25. С. 26–53.
23. Тельвак В., Педич В. Персональний склад львівської історичної школи Михайла Грушевського: методологічний аспект. *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Історія»*. 2015. Вип. 36. С. 18–35.
24. Фелонюк А. Барвінський Богдан. *Наук. т-во ім. Шевченка. Енциклопедія / Том І, А–Бібл.* Львів, 2012. С. 426–430.
25. Чорновол І. Син «руського станьчика»: Богдан Барвінський. *Багатокультурне історіографічне середовище Львова в ХІХ і ХХ століттях*. Львів; Жешув, 2006. Т. IV. С. 421–434.

26. Telvak V., Pedych V., Telvak V. Historical school of Mykhailo Hrushevsky in Lviv: formation, structure, personal contribution. *Studia Historiae Scientiarum*. 2021. Vol. 20. P. 239–261.
27. Telvak V., Telvak V. The First Institutional Encyclopaedia in Ukraine. Naukove tovarystvo imeni Shevchenka: Entsyklopediya (Shevchenko Scientific Society: Encyclopaedia). *Studia Historiae Scientiarum*. 2022. Vol. 21. P. 423–432.

REFERENCES

1. Barvynskiy, B. (1906). Portret hetmana Mazepy v zamku v Pidhirtsiakh (do iliustratsyi) [Portrait of Hetman Mazepa in the castle in Pidhirtsi (to the illustration)]. *Ruslan*. Ch. 75. S. 2–3. [in Ukrainian].
2. Barvynskiy, B. (1909d). Hetman Ivan Mazepa v vsesvitnii literaturi i shtutsi [Hetman Ivan Mazepa in world literature and art]. *Ruslan*. Ch. 140. S. 2–3. [in Ukrainian].
3. Barvynskiy, B. (1909c). Kniaz Mazepa i yeho shliakhotskyi ta kniazivskyi herb [Prince Mazepa and his noble and princely coat of arms]. *Ruslan*. Ch. 140. S. 4. [in Ukrainian].
4. Barvynskiy, B. (1909a). Portret Mazepy kysty artysta-maliara Osypa Kurylasa [Portrait of Mazepa by artist-painter Osyp Kurylas]. *Ruslan*. Ch. 120. S. 1. [in Ukrainian].
5. Barvynskiy, B. (1909b). Prychynok do pytania pro t. zv. «Beketivskyi» portret Mazepy [Reasons for the question about the so-called “Beketovsky” portrait of Mazepa]. *Ruslan*. Ch. 140. S. 3. [in Ukrainian].
6. Barvynskiy, B. (1916). V moskovskii tiurmi (u richnytsiu masovykh uviaznen ukrainsiv v nich z 17 na 18 liutoho 1915 roku) [In a Moscow prison (on the anniversary of the mass imprisonment of Ukrainians on the night of February 17–18, 1915)]. *Ukrainske slovo*. Ch. 45. S. 2; Ch. 46. S. 1; Ch. 47. S. 1–2; Ch. 48. S. 1. [in Ukrainian].
7. Barvynskiy, B. (1909e). *Istorychni prychnyky : rozvidky, zamitky i materialy do istorii Ukrainy-Rusy* [Historical reasons: intelligence, notes and materials on the history of Ukraine-Rus]. T. 2. Zhovkva. 112 s. [in Ukrainian].
8. (1910). Bibliohrafiia [Bibliography]. *Zapysky NTSh*. T. XCIV. S. 209. [in Ukrainian].
9. (1909). V 200-letey poltavskoi pobedy [On the 200th anniversary of the Poltava victory]. *Halychanyn*. № 142. S. 1. [in Russian].
10. Kolosovska, O. (2008). “Nahoroda za kryvdu” chy “spovnennia oboviazku”: bibliotekna diialnist Bohdana Barvinskoho (1908–1947) [“A reward for damage” or “a doing of duty”: library activity of Bohdan Barvinsky (1908–1947)]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: Knyhoznavstvo, bibliotekoznavstvo ta informatsiini tekhnologii*. Vyp. 3. S. 191–99. [in Ukrainian].
11. (1909). Mazepynskiy nomer «Ruslana» [Mazepinsky number “Ruslana”]. *Halychanyn*. № 141. S. 2. [in Russian].
12. Myrosh, V. (2023c). Doktorat Bohdana Barvinskoho: geneza, realizatsiia, retseptsiia [Bohdan Barvinsky’s doctorate: genesis, implementation, reception]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Istorii : zbirnyk naukovykh prats*. Vyp. 45. S. 62–70. [in Ukrainian].
13. Pankova, S. M. (2009). 200-richchia Poltavskoho boiu u vysvitleni tohochasnoi ukrainskoi presy [The 200th anniversary of the Battle of Poltava in the coverage of the contemporary Ukrainian press]. *Poltavska bitva 1709 roku v istorychnii doli Ukrainy, Rosii, Shvetsii ta inshykh derzhav: Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii*. Poltava. S. 392–404. [in Ukrainian].
14. Pachovskiy, V. (1909). Sumni rokovyny [Sad anniversaries]. *Ruslan*. Ch. 59. S. 2–3. [in Ukrainian].
15. Telvak V., Pedych, V. (2015). Personalnyi sklad lvivskoi istorychnoi shkoly Mykhaila Hrushevskoho: metodolohichni aspekt [Personnel of the Lviv historical school of Mykhailo Hrushevskyi: methodological aspect]. *Problemy humanitarnykh nauk. Serii “Istorii”*. Vyp. 36. S. 18–35. [in Ukrainian].
16. Telvak, V. (2013). Mykhailo Hrushevskiy v otsinkakh svoikh uchniv (persha tretyna XX st.) [Mykhailo Hrushevskyi in the evaluations of his students (first third of the 20th century)]. *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini*. Vyp. 23. S. 160–197. [in Ukrainian].
17. Telvak, V. (2014). Lvivskiy universytet u stanovleni istorychnoi shkoly Mykhaila Hrushevskoho [Lviv University in the formation of the historical school of Mykhailo Hrushevskyi]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp. 10. S. 46–52. [in Ukrainian].
18. Telvak, V. (2016). “Istorychni vpravy” Mykhaila Hrushevskoho u Lvivskomu universyteti: sprobа rekonstruktsii [Mykhailo Hrushevskyi’s “Historical Exercises” at Lviv University: an attempt at reconstruction]. *Ukrainskyi arkheografichniy shchorichnyk. Nova serii*. Vyp. 19/20. S. 313–322. [in Ukrainian].
19. Telvak, V. (2017). Mykhailo Hrushevskiy ta Oleksandr Barvynskiy na tli ukrainskoho rukhu kintsia XIX – pershoi tretyny XX stolittia [Mykhailo Hrushevskyi and Oleksandr Barvynskiy against the background of the Ukrainian movement of the end of the 19th – the first third of the 20th century]. *Zapysky NTSh. Pratsi Istorychno-filosofskoi sekti*. T. CCLXX. S. 82–102. [in Ukrainian].
20. Telvak, V., Pedych, V. (2014). Lvivska istorychna shkola Mykhaila Hrushevskoho: komunikatyvna pryroda ta psykhologichni klimat [Mykhailo Hrushevsky Lviv Historical School: communicative nature and psychological climate]. *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini*. Vyp. 25. S. 26–53. [in Ukrainian].
21. Telvak, V., Pedych, V. (2015). Lvivska istorychna shkola Mykhaila Hrushevskoho: kultura konfliktu [Mykhailo Hrushevskyi Lviv Historical School: Culture of Conflict]. *Spheres of culture. Journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies*. Volume X. S. 234–241. [in Ukrainian].
22. Telvak, V., Pedych, V. (2015). Lvivska istorychna shkola Mykhaila Hrushevskoho: stanovlennia, funktsionuvannia, struktura [Mykhailo Hrushevskyi Lviv Historical School: formation, functioning, structure]. *Galicja. Studia i materiały*. № 1. S. 229–251. [in Ukrainian].

23. Telvak, V., Pedych, V. (2016). *Lvivska istorychna shkola Mykhaila Hrushevskoho [Lviv historical school of Mykhailo Hrushevsky]*. Lviv. 440 s. [in Ukrainian].
24. Feloniuk, A. (2012). Barvinskyi Bohdan. *Nauk. t-vo im. Shevchenka. Entsyklopediia / Tom I, A–Bibl.* Lviv. S. 426–430. [in Ukrainian].
25. Chornovol, I. (2006). Syn “ruskoho stanchyka”: Bohdan Barvinskyi [Son of the “Russian Stanchik”: Bohdan Barvinskyi]. *Bahatokulturne istoriohrafichne seredovyshe Lvova v XIX i XX stolittiakh.* Lviv; Zheshuv, T. IV. S. 421–434. [in Ukrainian].
26. Telvak, V., Pedych, V., Telvak, V. (2021). Historical school of Mykhailo Hrushevsky in Lviv: formation, structure, personal contribution. *Studia Historiae Scientiarum.* Vol. 20. P. 239–261.
27. Telvak, V., Telvak, V. (2022). The First Institutional Encyclopaedia in Ukraine. Naukove tovarystvo imeni Shevchenka: Entsyklopediya (Shevchenko Scientific Society: Encyclopaedia). *Studia Historiae Scientiarum.* Vol. 21. P. 423–432.